

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Головним напрямком політики ринкової трансформації економіки України є створення умов становлення та розвитку національного підприємства, у першу чергу малого і середнього бізнесу. Його місце і роль у структурі ринкової економіки визначаються тим, що цей бізнес становить основу дрібного виробництва, здатний динамічно забезпечувати нові ринкові потреби, а також створювати нові робочі місця.

Основна значимість малих підприємств у сприянні соціальному та регіональному розвитку в країні.

Ключові слова: малий бізнес, економічні відносини, інноваційний потенціал, підприємництво.

Становлення та розвиток малого бізнесу як найбільш динамічного елементу, структури національного господарства - стратегічна проблема економічної політики в умовах формування соціально-зорієнтованого ринку.

Перехід до ринку потребує формування відкритої для зовнішнього світу господарської системи. Для досягнення цієї мети необхідні кардинальні зміни також у сфері зовнішньоекономічної діяльності, спрямоване на інтегрування в світове господарство та розвиток взаємовигідного співробітництва.

Значення ролі і місця підприємницької діяльності привертало постійну увагу законодавців та науковців. Проблемам малого бізнесу присвятили свої роботи З.С.Варналій, М.Й.Малік, Ю.О.Клочко, Г.М.Білоус С.В.Мочерний, І.П.Булєєв, В.М.Ляшенко, Г.В.Козаченко, Л.І.Воротіна, О.Є.Кузьмін, В.Савченко, В.В.Хахулін, О.З.Денєга, О.Г.Кошелева, А.М.Хімченко тощо. Особлива увага дослідників приділяється вивченню ролі малого підприємництва у формуванні економічних відносин і систематизації поглядів на природу підприємництва в історичному аспекті

Мета статті - дослідження ролі малого бізнесу в умовах дестабілізації економіки. Відповідно, необхідно виділити ті ознаки даних суб'єктів підприємництва, які дозволяють їм найефективніше стимулювати розвиток товарних ринків, зокрема конкуренції, не потребуючи при цьому великих інвестиційних вкладень.

Україна, ставши на шлях незалежного розвитку, переслідує цілі щодо розбудови незалежної держави і формування та розвитку соціально-економічної системи на засадах ринку.

Але, незважаючи на це, на сьогодні залишається нез'ясованим питання формування "необмеженої" кількості учасників господарської діяльності, що є чи не найголовнішою й обов'язковою умовою сучасного соціально-орієнтованого ринкового господарства. Іншими словами, майже відсутній той прошарок суспільства, який складають малі та середні підприємці.

Малий бізнес - це провідний сектор економіки. Він складає основу дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного росту, структуру та якісну характеристику внутрішнього валового продукту, ступінь демократизації суспільства; здійснює структурну перебудову економіки, швидко окупність витрат, свободу ринкового вибору; забезпечує насичення ринку товарами та послугами, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця; характеризується високою мобільністю, раціональними формами управління; формує соціальний прошарок підприємців-власників, основу середнього класу; сприяє послабленню монополізму, розвитку конкуренції.

Малий та середній бізнес відіграє важливу роль в економічному житті майже в усіх країнах світу від високо розвинутих до країн, що розвиваються.

Основним завданням української економіки є реалізація нових елементів господарського механізму та вдосконалення організаційної структури управління народним господарством. А це "безпосередньо пов'язано з дослідженням нових тенденцій концентрації, спеціалізації та комбінування виробництва" [1]. Гігантomanія у виробництві, що була притаманна соціалістичному етапу розвитку, привела до того, що великі і надпотужні підприємства стали домінантою у

вітчизняній економіці. Це одна з причин, що, незважаючи на існування антимонопольного законодавства, до цього часу не створено умов дій конкуренції та економічного змагання між господарюючими суб'єктами. Тому заслуговує на увагу досвід розвинених країн, в основі якого тенденція прямування шляхом створення умов для розвитку підприємництва.

Необхідно визнати, що у багатьох випадках дрібне виробництво ефективніше від великого, що курс на поєднання підприємств різних розмірів є найбільш правильний для поліпшення пристосованості до сучасних вимог господарювання, а також прискорення науково-технічного прогресу по цілому ряду напрямків. Не менш важливе і питання розподілу господарських функцій між великими, середніми та дрібними підприємствами та створення комплексу умов, за яких невеликі підприємства будуть працювати ефективніше та з максимальною віддачею для народного господарства [1]. У цій частині важливим є розв'язання двох проблем:

- створення умов за рахунок вдосконалення організаційного механізму по введенню підприємництва в систему суспільного виробництва для більш ефективного їх функціонування;

- розвиток коопераційних зв'язків між великими та середнім і дрібними підприємствами.

Незважаючи на те, що гігантські корпорації, наприклад у США, відіграють провідну роль в економіці країни і визначають напрямки економічної політики, одночасно активізується мале та середнє підприємництво. Якщо сторіччя тому у США нараховувалось 300 тис. дрібних фірм, то в середині 60-х років ХХ ст. їх було вже 5 млн., а на початку ХХІ століття - 18,5 млн. одиниць [2].

Зрештою, до малого і середнього бізнесу ставлення неоднозначне. Протягом багатьох років вважали, що малий та середній бізнес - це анахронізм, усього лиш пережиток минулого [3]. Але його розвиток сприяє швидким темпам впровадження нововведень і технологічних змін, швидкому насиченню ринку товарами та послугами, появі та впровадженню великої кількості винаходів і рацпропозицій, подоланню галузевого та регіонального монополізму в економіці, розширенню конкуренції за споживача, що приводить до надання їм продукції та послуг достатньо високої якості при помірних цінах, підвищенню зайнятості населення, підвищенню експортного потенціалу, можливості отримання великих сум податкових надходжень, зміцненню суспільно-політичної та економічної стійкості в державі.

Але на даний час, як зазначає Варналій З.С.,

малий бізнес в Україні має певні риси, які суттєво відрізняють його від підприємництва більшості зарубіжних країн, а саме: низький рівень технічної озброєності при значному інноваційному потенціалі; низький управлінський рівень, бракує знань, досвіду та культури ринкових відносин; прагнення до максимальної самостійності (більшість зарубіжних малих підприємств працює за умов франчайзингу); поєднання в межах одного малого підприємства декількох видів діяльності, неможливість в більшості випадків орієнтуватися на однопродуктову модель розвитку. [4, с.102]. А вже, до перелічених рис можна додати відсутність системи самоорганізації та недостатня інфраструктура підтримки малого підприємництва; відсутність повної і вірогідної інформації про стан та кон'юнктуру ринку, низький рівень консультаційних послуг та спеціальних освітніх програм; практична відсутність державної фінансово-кредитної підтримки; недовіра західних партнерів та негативне психологічне ставлення населення до підприємців.

Великою мірою роль малого підприємництва полягає у вирішенні питання зайнятості, що проявляється, насамперед, у здатності малого бізнесу створювати нові робочі місця і поглинати надлишкову робочу силу. Адже в той час, коли йде процес скорочення робочих місць на великих підприємствах, малі фірми не тільки зберігають, але й створюють нові робочі місця і поглинають надлишкову робочу силу.

Тому в останні десятиріччя все ширше стала визнаватися роль цього сектора економіки у напрямку створення робочих місць та впровадження бізнесових ідей. Зусилля Європи у сучасній економіці супроводжуються успіхом тільки тоді, коли малий бізнес буде поставлений на перше місце серед новітніх реалій в економіці країни. Нині в Україні зареєстровано 1,7 млн. малих підприємств разом з фізичними особами - підприємцями, які забезпечують роботою понад 3,4 млн. чоловік. [5] Протягом 2010 року кількість працюючих малих підприємств в Україні збільшилося на 16,2 тисяч, або на 7,2% більше, ніж у 2009 році.

Враховуючи світову практику та досвід розвинених країн світу, варто відзначити, що до 10 відсотків малих підприємств виростають у великі компанії. А в Україні спостерігається блокування росту перспективних малих підприємств. Причина цього - низка системних загроз:

- обмеженість фінансових ресурсів;
- відсутність фінансових резервів і загроза швидкого банкрутства;
- низька конкурентоспроможність продукції, виробництво якої зосереджено на економії на

масштабах.

Отже, слід зазначити, що однією з найвагоміших перепон на шляху діяльності малих підприємств є відсутність фінансових ресурсів для інвестиційного розвитку. В країнах з розвинутою економікою найбільш поширеною формою фінансової підтримки малого бізнесу (70%) є кредитні ресурси банків. Однак в Україні за умови обмеженості кредитних ресурсів, високих цін на гроші та великого ризику, процентні ставки є надто високими і не можуть бути джерелом інвестицій для малого бізнесу.

Виходячи з цього, необхідно розробити нові стратегії, які дали б можливість підприємницьких структур забезпечити більш високий рівень економічного зростання та ефективності. Тому виникає необхідність у дослідженні та виробленні основних умов по стимулюванню розвитку малого та середнього бізнесу, і на цій основі забезпечити максимальну зайнятість населення.

Важливість дослідження проблем розвитку підприємництва полягає в тому, що Україна знаходиться на перехідному етапі свого політичного та економічного розвитку. На сьогодні економіка держави знаходиться в такому стані, для якого характерні такі явища, як загальна криза політичного та економічного життя, недосконалість законодавчих процесів, тінізація економіки, корупція на тлі зубожіння більшості населення, незавершеність процесу приватизації, зневіра народу України в ринкові реформи, послаблення мотивацій до ініціативного підприємництва, наявність перекосів у структурі народного господарства і уповільнення процесів структурної перебудови економіки, високий рівень як явного, так і прихованого безробіття, нерозвиненість ринкової інфраструктури.

Важливість малих підприємств полягає ще й у тому, що, ведучи запеклу конкурентну боротьбу за виживання, вони змушені постійно розвиватися й адаптуватися до поточних умов ринку, адже, щоб існувати, треба діставати кошти для існування, тобто бути кращими за інших, щоб прибуток діставався саме їм. До того ж переслідуючи дані цілі виникають протиріччя, яке утворилося між фінансовим і промисловим капіталом.

Фінансовий капітал домінуючий у сучасній українській економіці і зміцнюється завдяки політиці монетаризму та за рахунок Далекого Сходу. Додатково, що особливо важливо для України, розглянути стан розвитку підприємництва в сусідній з нами країні - Росії. Такий підхід ґрунтується на тому, що:

1. Означені групи країн високорозвинені, й наша держава орієнтується на них;
2. У цих країнах накопичено справді великий

досвід діяльності малих і середніх підприємств;

3. Вони представляють усе розмаїття підходів по залученню малого та середнього бізнесу у народне господарство;

4. Росія відносно України у своєму економічному розвитку випереджаючими темпами просувається вперед. Отже, її досвід нам буде корисним.

Необхідно враховувати, що економіка розвинутих країн сформувалася на основі дрібних підприємств. Ентузіазм і підприємливість населення є їх внутрішньою рисою. Тому за таких умов піклування держави зводиться не стільки до сприяння створенню малих підприємств як до обмеження їх "апетитів". Лише після того, як великі підприємства стали притискати дрібні, держава змушена була створити штучні умови для вирівнювання економічної ситуації та формувати рівно вигідне економічне середовище [6, с.69].

До числа найбільш гострих проблем, що торкаються малого та середнього бізнесу, можна віднести:

- 1) низький рівень кваліфікації управлінського персоналу;
- 2) фінансово-кредитні;
- 3) труднощі в реалізації готової продукції;
- 4) відсутність достатньої кількості інформації з господарських питань [6, с.70].

Аналізуючи зарубіжний та вітчизняний досвід розвитку малого і середнього бізнесу, можна зробити такі висновки:

1. Малий та середній бізнес відіграє значну роль в економічному житті розвинених країн світу. В ньому зайнято: в країнах ЄС 72%, у Росії - 10%. Питома вага малого та середнього бізнесу у валовому внутрішньому продукті складає від 50-65%, а експортної продукції виробляється від 20 до 40% залежно від країни.

2. Незважаючи на великий внесок в економіку, МСБ потребує державної підтримки до державного регулювання, виходячи з проблем, які перед ним стоять. Політика держави по відношенню до нього в розвинутих країнах - це політика зацікавленості і підтримки на всіх напрямках економічного і політичного життя і визначається державою як пріоритетна. Так, у деяких країнах прийнято низку законів серед яких - Закон про малий бізнес (у США) і акт про основи політики щодо малих і середніх підприємств (в Японії). Для управління малим бізнесом створюються спеціальні органи, як Адміністрація Малого Бізнесу у США.

3. Досвід розвитку МСП у розвинутих країнах свідчить про те, що основні проблеми полягають у фінансово-кредитній сфері, інформаційному забезпеченні, низькому рівні кваліфікації

управлінського персоналу, збуті продукції.

4. Основними способами впливу на процес розвитку МСБ є законодавче забезпечення, розробка та впровадження державних програм підтримки по різних напрямках діяльності, державне субсидування та кредитування, створення організаційних структур підтримки.

6. Аналіз якісних показників розвитку підприємництва в Україні, незважаючи на його незначний вплив на економіку в цілому, свідчить, про його спроможність виконувати великі завдання, як на макро-, так і мікрорівнях.

7. Проблеми підприємництва в Україні знаходяться в організаційно-правовій, нормативній та регулюючій площині і завдяки використанню досвіду зарубіжних країн деякі з них можуть бути подолані в найближчій перспективі. В основному проблеми пов'язані з фінансуванням, продуктивністю праці, управлінням інформацією, професійною підготовкою, збутом і невідповідним регулюючим середовищем.

8. Мале та середнє підприємництво необхідно розглядати в якості форми організації, яка потребує специфічної політики та інститутів спеціального призначення для задоволення їх потреб. Політичні підходи до малих і середніх фірм повинні враховувати тип даної організації та

зважати на такі фактори, як маломасштабність, обмеженість ресурсів, місцевий характер, необхідність у координації дій. Основними способами збільшення числа підприємств в Україні є зважена політика приватизації та демонополізації.

Список літератури

1. Галица И. Государственное предпринимательство в рыночной экономике. Финансовая Украина. - 2003 - № 46 - с. 4.
2. Жук О. Малий бізнес у світі та в Україні. - Економіка України - 2008 - № 7 - с. 33-39.
3. Селезньова А. Практика підприємництва. - Діло - 2004 - с. 9 - № 100 - с. 6.
4. Варналії З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Знання, КОО, 2003 - 302с.
5. Державний комітет статистики України / Офіційний сайт www.ukrstat.gov.ua.
6. Абрамов В., Радомисельський М. "Малий бізнес і ринкова конкуренція" // Економіка України - № 11, 1995 - с. 67-71.
7. Муравьев А.И., Игнатьев А.М., Крутик А.Б. Малий бізнес: економіка, організація, фінанси. Учебное пособие для вузов. - СПб.: Издательский дом "Бизнес-пресса", 2006. - 608 с.

Аннотація

Людмила Шпак

ЗАРУБЕЖНИЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО БИЗНЕСА В КОНТЕКСТЕ ОБНОВЛЕНИЯ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ

Главным направлением политики рыночной трансформации экономики Украины является создание условий становления и развития национального предприятия, в первую очередь малого и среднего бизнеса. Его место и роль в структуре рыночной экономики определяются тем, что этот бизнес составляет основу мелкого производства, способный динамически обеспечивать новые рыночные потребности, а также создавать новые рабочие места. Основная значимость малых предприятий в содействии социальному и региональному развитию в стране.

Ключевые слова: *малый бизнес, экономические отношения, инновационный потенциал, предпринимательство.*

Summary

Lydmula Shpak

FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE DEVELOPMENT AND OPERATION OF SMALL BUSINESSES IN THE CONTEXT UPDATES UKRAINIAN ECONOMY

The main policy direction of market transformation of economy of Ukraine is to create conditions for the establishment and development of domestic enterprises, especially small and medium businesses. Its place and role in the structure of the market economy are determined that this business is the basis of small-scale production that can dynamically provide new market needs and create new jobs.

The main significance of small enterprises is in the fostering social and regional development in the country.

Keywords: *small business, economic relations, innovative potential, enterprise*